

**STM 1974:1**

**Franz Berwalds kompositionselever vid Musikkonservatoriet 1867–68**

*Av Nils Castegren*

© Denna text får ej mångfaldigas eller ytterligare publiceras utan tillstånd från författaren.

Upphovsrätten till de enskilda artiklarna ägs av resp. författare och Svenska samfundet för musikkforskning. Enligt svensk lagstiftning är alla slags citat tillåtna inom ramen för en vetenskaplig eller kritisk framställning utan att upphovsrättsinnehavaren behöver tillfrågas. Det är också tillåtet att göra en kopia av enskilda artiklar för personligt bruk. Däremot är det inte tillåtet att kopiera hela databasen.

# Franz Berwalds kompositionselever vid Musikkonservatoriet 1867–68\*

*Av Nils Castegren*

När från och med vårterminen 1867 den s. k. Theoretiska klassen, som avsåg handledning i komposition på högsta nivå, inrättades vid Musikkonservatoriet, tycker man att en så självklar kandidat som Franz Berwald borde fått lärarposten utan onödigt krångel. Enligt många samtida uppgifter var det till honom de yngre tonsättarna gärna sökte sig, när de behövde hjälp. Tyvärr saknas ofta i dessa källor upplysningar om vilka tonsättare som avses.<sup>1</sup> En undersökning på denna punkt skulle därför vara värdefull. I sammanhanget intressant är följande skrivelse, som tonsättaren J. A. Ahlström riktade till Musikaliska akademien, när ryktet spred sig att Berwald skulle kunna tänkas bli lärare i en nyinrättad högre kompositionsklass:<sup>2</sup>

Hittills har det förhållandet egit rum att undertecknad i likhet med flere andra inhemske tonsättare, hvaribland jag blott vill nämna några af de mest framstående som t. ex. O. Byström, A. Söderman, I. Hallström, J. Dente m. fl. varit anhängig af en enskild persons beredvillighet för erhållande af upplysningar och råd uti kompositionens högre afdelning, hvartill jag förnämligast räknar andliga och dramatiska tonverks sammansättning med dertill hörande behandling af fullständig orkester. Af ofvannämnda anledning anhåller jag vördnadsfullt att om Kongl. Musik. Ak<sup>n</sup> öppnar en lärokurs af så beskaffad art, att ifrågavarande viktiga ämnen uti dess verkliga betydelse kunna inhemtas – undertecknad måtte förunnas blifva delaktig deraf.

Stockholm d 17 Januari 1867

J. A. Ahlström

Man torde säkert kunna utgå ifrån att med denne »enskilde person» avses Franz Berwald. Likaså torde uppgiften om de i brevet nämnda fyra tonsättarnas elevskap hos Berwald kunna betraktas som tillförlitlig, då Ahlström inte kan antas ha lämnat inkorrekta uppgifter om förhållanden, som bör ha varit bekanta för akademien.

Läroverkskollegiet hade inga betänkligheter mot att ge Berwald sitt förord till lärarposten vid den nya teoretiska klassen. Vid det slutliga avgörandet i akademiens

\* Uppsatsen är en lätt reviderad version av författarens bidrag till Festskrift för Ingmar Bengtsson 2.3.1970 (maskinskr.).

<sup>1</sup> Jfr t. ex. C. Eichhorns nekrolog 1868 (citerad efter I. Andersson, Franz Berwald, Sthlm 1970). B. har »länge enskilt handlett och bistått våra yngre tonsättare, städse med en exempellös oegennyttia, och hans inflytande på den nuvarande generationens musikaliska bildning har således medelbarligen varit ganska stort».

<sup>2</sup> Bilaga till Läroverkskollegiets protokoll 26/1 1867. Här även ansökningar från Dente och Nordqvist. – Uppgifterna från sammanträdena inom Musikaliska akademien är genomgående hämtade från dess protokollsböcker 1867–69. Riksarkivet.

styrelse lyckades emellertid hans vedersakare trumma ihop en majoritet som desavouerade de sakkunniga och valde tonsättaren Hermann Berens. Jag skall här inte närmare gå in på denna ofta skildrade utnämningssstrid som slutade med att Berens, enligt traditionen efter påtryckning från akademiens preses prins Oscar, återtog sin ansökan, förebärande bristande tid.<sup>3</sup> Den lilla legend som skapats kring tre av de blivande eleverna i klassen, J. A. Ahlström, Joseph Dente och Conrad Nordqvist, som gör gällande att akademiens ställningstagande i lärarfrågan skulle påverkats av att de tagit tillbaka sina ansökningar när Berwald förbigicks, torde kunna avföras som helt osannolikt.<sup>4</sup> Tvärtom hade akademien en hel del besvär med ansökningarna eftersom de tre aspiranterna var överåriga. På läroverkskollegiets sammanträde 26/1 1867 ansåg sig kollegiet till och med förhindrat att bevilja deras ansökningar med hänsyn till att Ahlström var 33 år, Dente 29 och Nordqvist 27. Eftersom en dylik klass inte tidigare funnits »och sökandena således ej haft tillfälle att inhemta lärdom i detta ämne» beslöts dock att hos Kungl. Maj:t anhålla om dispens. Akademien följde vid sammanträde 8/2 kollegiets rekommendation och kunde vid sammanträdet 29/3 uppläsa ett kungligt brev med medgiven åldersdispens för de tre. Man har svårt att tro att dessa med framgång skulle kunnat företa någon sorts demonstration mot akademien med sådant utgångsläge.

Den nya klass IV som den kallades i konservatoriematrikeln skulle ha fyra elever och den fjärde hämtade konservatoriet bland sina egna elever. Av tre sökande gav läroverkskollegiet vid sammanträde 4/2 enhälligt nej åt eleven C. E. Flodquist, 8 ja och 5 nej åt eleven Oscar Hylén och 13 ja och 2 nej åt eleven mamsell M. L. Öberg.

Marie Louise Öberg föddes i Grangärde 25/2 1836 av inspectoren Lars Öberg, född i Norrbärke 19/7 1802, död 27/2 1888 och hans maka Anna Maria Westling, född i Ljusnarsberg 1/7 1801, död 13/1 1883. Hon var elev vid MK 1862–67 och blev senare framgångsrik pianopedagog i Stockholm. Död i Strängnäs 9/10 1921.

Exakt när undervisningen tog sin början har jag inte lyckats fastställa, men av läroverksstyrelsens protokoll 22/3 framgår att den från detta datum fick sig tilldelad två lektionstimmar per elev och vecka. Till protokollet är fogad följande skrivelse av Berwald:

Vördsamt Memorial!

När Kongl. Musikaliska Akademien behagade kalla mig till lärare i kompositionskonsten inom Conservatoarns artistiska afdelning, således samma ärofulla men maktpåliggande befattning som Cherubini och Mendelssohn-Bartholdy innehade i Paris och Leipzig, antog jag denna plats i den förutsättning att för detta, musikens högsta vetande *minst* skulle förunnas de studerande artisterna lika så mycken undervisningstid som pianister, sångare, flöjtister etc: åtnjuta inom ifrågavarande klass, nemligen 2 timmar i hvarje vecka. I enlighet med denna min åsigt har äfven undervisningen med klassens studerande tagit sin början och hvar och en af dem har blifvit tilldelad 2 timmar i veckan. Att minska tiden för dessa studier anser jag för *omöjligt!* ty uti desamma ingå tonkonstens svåraste uppgifter, som till ex: kompositionens period: byggnad; fugans mångfaldiga varianter; deklamation; röstens posetiva och relativa

<sup>3</sup> Jfr t. ex. N. Castegren, En engelsman ser på Berwald, StT 27/11 1956. Berens' skriftliga avsägelse är bilagd protokollet 22/2. Han beklagar »att min tjänstgöring vid Kgl. Theatern ej lemnar mig så mycken tid öfrig som fordras för att med tillräcklig omsorg förestå nämnde lärarebefattning; och nödgas jag därför, ehuru med saknad, att för närvarande afsäga mig densamma.»

<sup>4</sup> Jfr A. Hillman, Franz Berwald, Sthlm 1920, s. 137 och R. Layton, Berwald, Sthlm 1956, s. 91.

förhållande; orchesterns beståndsdelar med dess rika effekter; körens distribution inom operan och oratorium; symphoniens och kammarmusikens olika riktningar etc: Deremot anser jag för en ovillkorlig skyldighet att hvar och en af de lärare hvilka hufvudsakligen egna sin tid åt Kongl. Musikaliska Akademiens framtidskridande nedsätta sina pecuniära anspråk inom ofvannämnde artist=afdelning såframt Akademiens medel befinnas otillräckliga för lärarnes honorerande. På den lilla ryktbarhet, hvilken jag efter 50åriga sträfvanden åtnjuter inom och utom Sverige såsom kontrapunktist och tonskald får ej den skuggan falla att jag oanmärkt medgifver mera undervisningstid åt vocal=instrumental=utbildningen än hvad som företrädesvis behöfves för skapandet af de alster, hvilka just gifva den poetiska näringen åt exekutionen. Reglementet för Kongl. Musikaliska Akademien antyder äfven igenom uttrycket: »*minst en timmas undervisning i hvarje vecka*» för ifrågavarande studier . . . att tiden för desamma får *obegränsad bestämmas enligt behof*, hvilket deremot icke är fallet med de öfriga studierna uti artistklassen, ty om dem lyder föreskriften i Reglementet: *högst 2<sup>ne</sup> timmar i veckan för hvarje elev*. De arbeten hvilka nu förberedas inom kompositionsklassens artistiska afdelning äro: en opera, ett requiem, en violin=och en piano=quartett; en piano=sonat samt inom kort en symphoni för stor orchester. Att dylika producter minst kräfvat lärarens ledning till samma tidsomfång som behöfves för instuderandet af en aria, ett violin=solo etc: måste jag vördnadsfullt vidhålla.

Stockh: 18 Mars 1867

Fz Berwald.

Vem som sysslade med vad framgår av den rapport som den som konservatorieinspektor mycket samvetsgranne Oscar Byström avlät 1/6 1867.<sup>5</sup> Dente hade skrivit en kvartett för piano, violin, alto och cello, Ahlström ett offertorium för tenoröst solo, kör och orkester och påbörjat ett requiem, Nordqvist en violinkvartett och mamsell Öberg en pianosonat och påbörjat en violinkvartett.

Med utgången av vårterminen lämnade fröken Öberg konservatoriet och började undervisa i piano i Stockholm. Genom älskvärt tillmötesgående av hennes syster-sondotter, fru Märta Tingdal i Strängnäs, har jag fått ta del av en elevförteckning, sannolikt gällande en tidpunkt strax före 1870. Då dylika förteckningar är relativt ovanliga meddelas den här i sin helhet. Vissa namn, t. ex. Ernst Josephson och Jacob Hägg är intressanta, och över huvud taget ger listan intrycket att fröken Öberg var en mycket uppskattad pedagog. Som bekant undervisade hon senare den unge Wilhelm Stenhammar.<sup>6</sup> Bo Wallner har meddelat mig att hennes gruppundervisning byggde på Richters metod.

Marie Louise Öberg. Sibyllegatan 43 & 45

Musikelever måndagar och torsdagar

Fm.

kl. 12 Hedda Pettersson  
Emma Gahm  
Fredrique Hartman  
1/2 1 Louise Wahlberg

1/2 2 Julie Dannfelt  
Hanna Fallenius  
Ellen Holmquist  
Augusta de Frese

<sup>5</sup> Oscar Byström (1821–1909) var inspektor vid MK 1867–72. Att den i större musikaliska sammanhang oprövade Byström fick denna viktiga post torde kunna tillskrivas stöd från preses, prins Oscar. Jfr prinsens handbrev till dåvarande sekreteraren inför valet: »Min k. Cronhamn! Enligt ditt förslag har jag nu talat med Byström, och han har verkligen förklarat sig kunna uppfylla villkoren; då han sagt det kan man lita derpå, och därför förenar jag mig med dig att välja på honom som alltså blifver vår kandidat! Sök nu att därför vinna så många som möjligt. Jag skall göra så med. Vänskapsfullt Oscar. 20/12 66». MAB, Cronhamns dep.

<sup>6</sup> Jfr J. Rabe, En musikalisk dagbok av Wilhelm Stenhammar, STM 1958, s. 191 och Fredrika Stenhammar, Brev, Sthlm 1958, s. 159.

Anna Grönstedt  
Emma Munktell  
Helena Munktell  
1 Helene Forssberg  
Agnes Forssberg

Agnes Gillberg  
Clary Lennmark  
Amalia Munktell  
Clara Munktell  
Marie Louise Blomstedt  
Anna Blomstedt  
Anna Gagge

Em.  
kl. 5 Anna Hamberg  
Laura Walin  
Ebba Sprinchorn  
Emma Sprinchorn  
Nanna Bergman  
Maria Cederborg  
Hanna Söderberg  
Anna Karsten  
<sup>1/2</sup> 6 Maria Hartman  
6 Olivia Backman  
Hanna Boman  
Nina Lychou  
Thekla Sörman

<sup>1/2</sup> 7 Anna af Gellén  
Malin Dahlgren  
Lotten Dahlgren  
Sophie Louise Blomstedt  
Nanny Martin  
Wendela Forsgren  
Axelina Odelberg  
7 Agnes Lovén  
Augusta Ingelotz  
Malvina Ingelotz  
Marie Louise Granström  
Julia Granström  
Mathilda Behrling  
Anna Neumüller  
Maria Neumüller  
Julia Unger

Musikelever onsdagar och lördagar

Fm.  
kl. 12 Anna Gagge  
Mathilda Neijber  
Agnes Hellman  
Agnes Akrell  
<sup>1/2</sup> 1 Gerda Kolmodin  
Amelie Unger  
Sophie Spaak  
Marie Delén  
Hilda Lystrom  
1 Ebba Kinlund  
Hilda Ramsten  
Henny Ahlholm  
Ludovika Beuckert  
<sup>1/2</sup> 2 Eva Bruncrona  
Lina Fogelström  
Anne-Sophie Fogelström  
Alida Törnsten  
Louise Levertin  
Louise Wahlberg  
Gurly Cederlund

<sup>1/2</sup> 6 Oscar Valentin  
Gustaf Granström  
Victor Ramstedt  
John Ramstedt  
Wilhelm Ramstedt  
6 George Beer  
Otto Josephson  
Albert Josephson  
Georg Dannfelt  
Herman Dannfelt  
<sup>1/2</sup> 7 Herman Lamm  
Hjalmar Leijonmark  
Ernst Josephson  
7 Edvard Faustman  
Sigurd Lovén  
Lars Lovén  
Per Aron Lamm  
Carl Gustaf Lamm  
Arthur Lennmark  
Elam Lundgren  
Lennart Lundgren  
Herman Jacobsson  
Ludvig Neijber  
Hjalmar Hellman  
Gustaf Österlind  
Hugo Beer

Em.  
kl. 5 Allan Hallström  
Robert Berens  
Wilhelm Hallström  
Hampus Ekman  
Jacob Hägg  
Axel Josephson

När undervisningen i kompositionsklassen återupptogs hösten 1867 inträdde efter enhälligt beslut i läroverksstyrelsen den 4/9 Oscar Hylén som elev efter fröken Öberg. Vid terminsavslutningen var också tiden mogen för Berwalds elever att för första gången visa upp sina arbetsresultat för ett större forum. I läroverkskollegiet 8/11 föreslogs till uppförande på Akademiens högtidsdag Dentes »Symfoni allegro», Ahlströms Offertorium och Nordqvists Concertouverture.<sup>7</sup> Protokollet 9/12 återkommer till saken:

Uti Theoretiska klassen skulle elevernas kompositioner föredragas på sjelfva högtidsdagen med undantag af Hylén, som nu jemte Herrar Nordqvist och Andersen utförde en pianotrio med Violin och Violoncell.<sup>8</sup>

I det tryckta programmet för högtidsdagen den 14/12 återfinns också de tre ovan nämnda verken.

Man får ett ganska livligt intryck av pedagogen Franz Berwald när man läser hans efterlämnade kontrapunkts- och kompositionsanvisningar.<sup>9</sup> Den stränga satsen var för honom den självklara och nödvändiga grunden. »Ingen skall inbilla sig att han kan bli en helgjuten komponist utan förutgående betydliga kontrapunktiska studier.» Han nämner J. S. Bach som den ouppnådde i den polyfona stämföringskonstens mångfald men citerar också Mozarts yttrande om Bach: »Er ist zu gross um gemüthlich zu sein» och tillstår att detta yttrande vunnit genklang i hans hjärta. De tonsättare han rekommenderar sina elever att noggrant studera är Bach, Händel, Gluck, Haydn, Mozart, Cherubini och Beethoven. Men han försummar inte att samtidigt varna för efterapning. »Då emellertid stormästaren Bach stundom tillåter sig friheter vilkas efterhärmande av eleven skulle föra till ett ömkligt och löjligt musikaliskt virrvarr, anser jag mig böra antyda desamma, ty annars kunde möjligen eleven komma till den falska åsikten att just uti dessa friheter ligger Bachs genialitet.»

Herbert Blomstedt har i sin inledning till BwGA-utgåvan av Sinfonie singulière citerat den i nästan raljant ton hållna vidräkning som den begynnande komponisten uppmanas hålla med sitt konstnärliga samvete. Jag vill gärna komplettera med ytterligare ett par citat, som ger bilden av en vidsynt, varmhjärtad och klok pedagog:

Första villkoret för att bli en självständig kompositör är snille, men strax därefter självkritik.

Och i omedelbar anslutning:

... ordet »snille» får icke till den grad profaneras att det ens framviskas när namnet Meyerbeer uttalas.

Och en summering, inte helt utan litet bitter smak:

Om eleven emellertid känner ett oemotståndligt begär att komponera, så skall han ej misströsta för det att intet av hans första 10, 15, 20 arbeten förtjänar att uppmärksammas,

<sup>7</sup> J. Dente, Symfoni Allegro Ess-dur, daterat 5/10 1867, part. o. stämmor, C. Nordqvist, Ouverture d-moll, daterad 10/11 1867, part., båda MAB. Vilket Offertorium av Ahlström som avses, har jag inte kunnat bestämma.

<sup>8</sup> Anton Andersen (1845–1926) violoncellist i hovkapellet 1871–1905, lärare vid MK 1876–1911.

<sup>9</sup> Anvisning till studier i Kontrapunkt. Inledning till Kompositionsläran. Handskrifter av Franz Berwald. MAB.

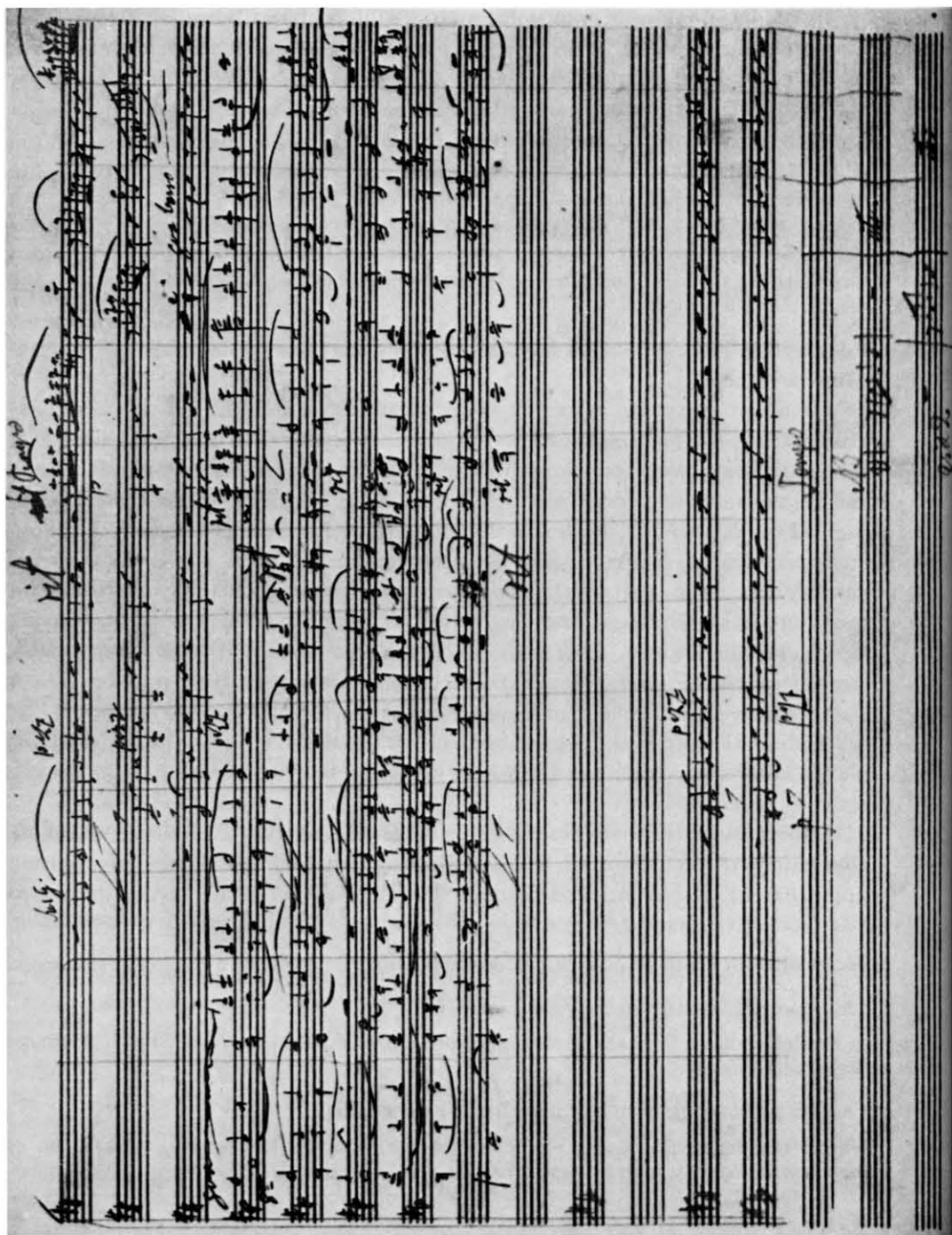


Fig. 1. Manuskriptsida ur C. Nordqvist: Overture d-moll, med blyertsnoteringar av Franz Berwald i nedre högra hörnet. MAB, Stockholm (Nordqvists deposition).

men har han ej före sitt 40de år lyckats skapa något, vilket åtminstone till handgriplig grad betecknar en anstrykning av egendomlig riktning, torde det allt vara bäst att han för sitt inre lugn, sin aptit och sömn uppgiver kampen mot den nyckfulla sånggudinnan, vilken minst av allt låter besegra sig av det arbete, som människan utför i sitt anletes svett.

Förvisso vore det en fascinerande uppgift att ägna Berwalds lärargärning ett ingående studium. Inom ramen av denna korta uppsats har jag bara kunnat beröra vissa detaljer. Jag kan emellertid bidra med ett nyfunnet exempel på den rent praktiska handläggningen, som är intressant mot bakgrunden av den »misstänkta» Berwaldpåverkan man ibland tyckt sig finna i andra tonsättares verk. Först ett uttalande av Berwald själv rörande »förbindelselänkar», hämtat ur kompositions-läran:

Jag har själv år 1848 i Salzburg undervisat en ung särdeles fantasirik och musikalisk person I.D. vilken med behag och känsla skizzerade en sats av sexton-tjugu takter, men därmed förblev det också slut. Att sammanlänka dessa första takter med en motsvarande och efterföljande period blev honom omöjligt, men sedan jag med några penndrag hulptit honom ur förlägenheten, så gick det återigen förträffligt . . .

Berwald hade med andra ord ingenting emot att dela med sig. Hur detta kunde fungera i praktiken framgår av vidstående faksimil av en sida ur Conrad Nordqvists partitur till ovan nämnda konsertuvertyr, där Berwald på flera ställen gjort noteringar med blyerts. Tyvärr har jag inte lyckats hitta exempel på att andra Berwald-elever bevarade sin lärares anteckningar med samma pietetskänsla som Nordqvist.

För övrigt använde Berwald ofta sina egna kompositioner som illustrationsmaterial på lektionerna. Det hände också att han lånade ut originalpartitur till elever för avskrift.<sup>10</sup>

Vårterminen 1868 började med att Berwald rutinmässigt den 3/2 anmälde i läroverkskollegiet att herrar Dente, Nordqvist, Ahlström och Hylén önskade kvarstå som elever, vilket kollegiet godkände. Vid akademiens sammanträde 7/2 förnyades lärarförordnandet för Berwald och efter sammanträdet slut spelade Mme B. Högfeldt samt herrar Nordqvist och Gehrman Hyléns pianotrio.<sup>11</sup> Den 1 mars anordnade akademien en konsertmatiné, dit riksdagens båda kamrar fick inbjudan och där framfördes återigen Ahlströms Offertorium och Dentes symfoniska allegro.

Så plötsligt drabbades akademien av slaget att Franz Berwald efter kort sjukdom avled den 3 april. Den lilla kompositionsklassen som så helt berodde av sin lärares person upplöstes i stor förvirring.

Bland Nordqvists manuskript på MAB finns en partiturskiss, daterad 6 april 1868, med titeln »Sorgtoner comp. i anledning af Frantz Berwalds död». Stycket går i ess-moll och förebådar

<sup>10</sup> Jfr brev från J. A. Hägg 19/3 1916 till Olallo Morales: »Samma år han [Berwald] dog sökte jag inträde i kompositionsklassen. Detta vägrades av formella grunder. Man tillrådde mig att visa B. några av mina kompositionsförsök. Han var välvillig, menade att ett stycke (Några nummer ur 'Hvi suckar det så tungt uti skogen') skulle uppföras för 'pvinsen' (sedermera Oscar II) . . . Jag fick enkom tillåtelse att avskriva partitur, o. har ännu kvar kvartetten i Es som konstföreningen varit betänkt på att trycka som jag hörde av Aulin.» Originalbrevet i författarens ägo.

Avskriften av Ess-durkvartetten, nu bland Häggs papper i MAB, blev för Berwaldkommittén en värdefull källa vid bestämmande av tillkomstdatum, då radering senare skett på autografens titelblad.

<sup>11</sup> Beate Högfeldt (1840–1918), pianist och pianopedagog. Andreas Gehrman (1806–1876), violoncellist i hovkapellet 1827–38 och 1849–51, lärare vid MK 1867–76.

något av stämningen i hans kända sorgmarsch för Carl XV 1872. Senare har han på skissen noterat med blyerts: »att begagnas vid min egen likfärd 19—».

En smula förvirring präglar också akademiens protokoll av den 24 april:

Härefter företogs frågan rörande tillförordnande af extra ordinarie lärare i komposition efter Herr Fr. Berwald.

Enär Läroverkskollegium enligt 46 § af Kongl. Reglementet för Konservatorium skall uppsätta förslag till extra ordinarie lärare hade kollegium den 17 dennes handlagt denna fråga, hvarvid Inspektorn, Herr Kapten Byström, upplyste att af de fyra elever som studerat komposition under Herr Fr. Berwalds ledning hade en, Herr Nordqvist, bortrest och återkommer ej förr än till nästkommande hösttermin, samt att de öfriga 3ne eleverna voro förhindrade att, under den återstående delen af innevarande termin, bevista lektionerna, och hade Preses anmodat Inspektorn att härom för vissa sig, och i den händelse någon af dessa elever förklarade sig ämna fortsätta lektionerna under denna termin sådant anmäla, på det att kollegium måtte sammanträda nästa fredag före Akademiens sammankomst för att upprätta ifrågakvarande förslag.

Sedan en af eleverna Dente och Ahlström ingifven ansökan att för denna termin varda befriade från skyldigheten att bevista ofvannämnda lektioner blifvit uppläst, beslöt Akademien, genom votering med 11 röster mot 7, att någon lärare i detta ämne icke skall under denna termin tillförordnas. Emot detta beslut reserverade sig Hr. prof. Bauck.

Varken Nordqvist, Dente eller Ahlström återkom höstterminen 1868. Läroverksstyrelsens protokoll 2/9 konstaterar att endast Hylén anmält sig »och emedan Hylén redan var inskriven och hade gjort framsteg i klassen, ansågs han fortfarande böra få kvarstå derstädes utan vidare examen». Lärarfrågan vållade mera bekymmer som framgår av akademiprotokollet den 18/9.

I ledigheten efter framlidne kompositören Fr. Berwald som var tillförordnad kompositions-lärare i Konservatoriets artistklass hade Läroverkskollegium med 10 röster föreslagit herr professor H. Berens, hvaremot kompositören A. Rubenson endast erhållit 2ne röster. Genom votering som utföll med 8 nej mot 7 ja, afslog Akademien kollegii förslag hvarefter ny votering anställdes om lärare till denna plats. Vid voteringssedlarnas öppnande befanns herrar Norman och Berens hvardera hafva erhållit 8 röster. Vid företagen lottning mellan dessa båda Herrar valdes Herr kapellmästaren och Riddaren L. Norman att tills vidare vara tillförordnad lärare uti komposition i konservatoriets artistklass. På det att lektionerna i detta ämne genast måtte kunna taga sin början justerades detta beslut.

Derjemte beslöts att i händelse herr Norman afsäger sig detta förtroende skall Akademien sammanträda nästa fredag den 25 dennes för anställande af nytt val.

Den vidare gången av detta ärende faller utom ramen för denna uppsats. Norman står i matrikeln upptagen som lärare för höstterminen 1868, men Hylén, som var ensam elev i klassen till och med höstterminen 1870 då han lämnade konservatoriet, fick sin avslutande utbildning för Berens.

Av de fem elever som så att säga officiellt fick studera för Franz Berwald blev Nordqvist den som nådde ära och ryktbarhet, men det var som operachef och som lysande orkesterledare. Hans komponerande kom i huvudsak att inskränka sig till tillfällighetsmusik.<sup>12</sup> Dente blev hovkapellmästare och kompositions-lärare vid konservatoriet och Ahlström främst kyrkomusiker och musicerande ordensbroder. Alla

tre tillhör sin tids bemärkta män. Jag vill därför avslutningsvis bara beröra den föga kände Oscar Hyléns vidare öden, så långt jag lyckats utröna dem.

Oscar Wilhelm Hylén föddes 15/2 1846 av instrumentmakaren och pianostämmaren Per Hylén, död 27/7 1866 och hans maka Sara Brita Sjögren, född 3/4 1815, död 11/9 1890. Gift med Josefine Wilhelmina Theresia Holmström, född 27/1 1852. Skilsmässa 1879.<sup>13</sup>

Hyléns tonsättaraktivitet följer man lättast, om den ställs upp i kronologisk följd. Hans första kända verk är den ovannämnda pianotriön, som framfördes internt 9/12 1867 och 7/2 1868. Härnäst kommer »Konsert Allegro för Orchester» som spelades på akademiens högtidsdag 18/12 1869, vilken firades med konsert i Stora Børsalen. Ungefär samtidigt torde den stråkkvartett i D-dur vara skriven som inlämnades till Musikaliska konstföreningen under mottot »Natur och Konst» och som antogs till tryckning 31/8 1870.<sup>14</sup> Detta verk drogs fram på nytt kring 1960 av Frydénkvartetten och väckte stor uppmärksamhet.

Som Hyléns mest vägande verk måste räknas en symfoni i D-dur som tillkom i samband med en pristävling som Musikaliska akademien kunde anordna, sedan en donator ställt 25 000 Rdr till institutionens förfogande. Prisämnet var en symfonisk komposition över Tegnér's Axel och protokollet den 12/3 1869 förmäler:

Kompositionen skulle blifva en tonmålning i Symfoni-stil öfver Tegnér's »Axel och Maria». 1:sta satsen (allegro med eller utan introduktion) borde vara ett uttryck i nationel anda af Carl XII:s tidehvarf, den andra satsen (Andante eller Adagio) skulle upptaga det erotiska elementet af samma Dikt och den tredje, eller finalen borde blifva ett uttryck af Axels förtvivlan och vainsinne.

Låt mig rädda till eftervärlden ett utdrag ur den icke offentliggjorda anvisning (donatorns?) som är bilagd protokollet av den 29/5 samma år:

*Första satsen* skildrar den karolinska hjelteepoken. Hufvudmotivet borde vara *heroiskt*, tydande på Maria och hennes kärlek till Axel. Förekommer introduktion till denna sats, så skulle Narvamschen här kunna anbringas; detta öfverlemnas imellertid åt kompositörens eget godtfinnande.

Om Hylén med sitt tävlingsbidrag vann den »guldmedalj af tolf dukaters vikt» som ursprungligen var avsedd som pris, har jag inte kunnat finna. Det framfördes emellertid under namnet »Symfonisk tondikt för orkester» på den s. k. avgångskonserter (konservatoriereglementets 32 §) som akademien anordnade för två av sina elever, fröknarna A. Agrell och E. Bergman i Adolf Fredriks kyrka den 4/5 1872. Dagens Nyheter uppmärksammade konserten den 6/5:

Hr H. har en afgjord kallelse för kompositionen, som redan förut visat sig i arbeten af mycken renhet i stil och form, och äfven här uttalar sig . . . en liflig fantasi som med lust och ifver arbetar i harmoniens och instrumentationens guldminor; men uppfinningen är något manierad och formen icke klar . . . man märker väl att Beethoven spökar för hans ungdomliga fantasi, men detta är ännu farligare; denne genius tog en högre flykt och lider ingen vid sin sida.

Detta verk inlämnades till Musikaliska konstföreningen 1871, vars direktion

<sup>13</sup> Rådhusrättens 4 avd. Skilsmässoprotokoll nr 18/1879. Stockholms stadsarkiv.

<sup>14</sup> Musikaliska konstföreningens protokoll. MAB.

<sup>12</sup> Jfr A. Stångberg, Trumslagarpojken som blev operachef, Vänersborgs Söners Gilles årsskrift 1960. Stångbergs hustru Anna f. Fagerström, är dotterdotterdotter till Nordqvist. N:s bevarade verk dels i MAB, dels hos fru Ingrid Fagerström, Lidingö.

dock inte fann något av de för detta års bedömning föreliggande verken värda att tryckas. Dock fann man sig böra »i nedanstående ordning tilldela beröm åt följande af dem, nemligen 1) Axel och Maria . . .».<sup>15</sup>

Ytterligare ett framförande finns att notera – på August Meissners femte populära symfonikonsert på Berns den 29/12 1872. Där kallas verket Symfonie (i D) och satserna anges som a) Allegro maestoso b) Andante c) Allegro assai, quasi Presto.

Hyléns håg började nu dras åt teatern och hans nästa opus, som också är hans sista kända större verk, är tvåaktsoperetten De begge girige till text av Falbaire i svensk bearbetning av Ernst Wallmark. Den hade premiär på Ladugårdslandsteatern i Stockholm den 16/2 1874 och anmäldes av Bauck i Dagens Nyheter 21/2:

Musiken, hufvudsakligen bestående af kupletter och rondoartade skizzer, vinner tycket genom en ton af anspråkslös godlyntet och för öfrigt genom ofta friska motiver och alltid osökta vändningar, men i synnerhet genom den fullkomliga frånvaron af all effektation, manér, effekttjägeri och originalitetsfeber, hvilka lyten eljest äro så allmänt gängse.

Hylén lyckades också intressera Göteborgs mindre teater för sin operett och där framfördes den 12/1 1876.<sup>16</sup> Efter detta är de musikaliska notiserna om honom ytterst sparsamma. I Musikaliska konstföreningens protokoll, november 1877, anmäls att han på anmodan gjort ett arrangemang på Fritz Arlbergs I skogen (13/11) och att han fått kr 30:– i honorar (18/11). Att döma av ett bilagt brev från Arlberg, troligen till Rubenson, tycks han inte ha lyckats så bra:

Det var skada att Berens icke ville fortsätta. Hyléns arbete är (oss imellan) miserabelt i afseende på spelbarhet, och den är väl här hufvudsaken . . .

Det sista musikaliska livstecknet jag sett av Hylén är en sång Skilda och förenade, text av G-n, tryckt i Svenska Familjjournalen 1879, s. 190.

Efter detta kan han endast spåras genom sina olyckliga familjeförhållanden. Hans sista kända mantalsskrivningsadress är Storgatan 18 B i Stockholm. Sannolikt lämnade han sin hustru redan 1877 då han efterlystes i kyrkorna, dock utan resultat. I skilsmässoprotokollet anges han vara repetitör vid Nya teatern i Göteborg, där han ev. bodde hos brodern, gravören Axel Robert Hylén. Denne gjorde konkurs 1879 och emigrerade till USA 1882.

Det tycks ha varit alkoholmissbruk som bröt Hyléns skaparförmåga och drev honom till de sista årens oroliga liv. Sannolikt försörjde han sig som kapellmästare vid något av de resande teatersällskapen. Jag har i min ägo tre fotografier, troligen från 80-talet, tagna i resp. Norrköping, Jönköping och Östersund, som kan ses som stöd för denna teori. Inga efterforskningar på dessa orter har dock givit resultat. Från bilderna blickar en trött, litet förfallen gammal man, helt utan livsmod. Ingen vet när och hur han dog. I mantalsuppgiften för 1886 uppger sig hans hustru vara änka.<sup>17</sup>

Oscar Hylén var kanske den mest begåvade tonsättaren i den lilla kretsen Ber-

waldelever vid Musikkonservatoriet. Desto mer tragiskt hans livsöde, helst som alla hans verk utom stråkkvartetten, den tryckta sången och en uvertyr i D-dur, som kan vara identisk med »Konsert Allegro för Orchester», tycks ha gått förlorade. Franz Berwald själv har lämnat efter sig en hel del olösta frågor för forskningen att brottas med. Så det kanske skall kännas följdriktigt att en av hans bästa elever sover bortglömd i en okänd grav.

## Summary

Musicological research has not established with any certainty where and how Franz Berwald acquired his eminent technical skill as a composer. His only documented musical training is his two years of studying the violin with the then conductor of the Royal (i.e. opera) orchestra, Edouard du Puy, who thought highly enough of his 16-year-old pupil to engage him as a violinist in the orchestra in 1812. There is no reason not to suppose that Berwald otherwise was largely self-taught. The Royal orchestra, with its many members of international rank, was an ideal forum for practical schooling in orchestration, and the operatic performances provided Berwald with a wide knowledge of the repertory, perhaps with a slight French bias. We know nothing about his possible theoretical studies, but it may reasonably be assumed that he followed the rule he was later on to lay down for his pupils—to study carefully the works of the great masters.

As a composer, Berwald never managed to win full recognition during his lifetime. However, on his return to Sweden for good at the middle of the century after 16 years on the continent, he soon became the natural authority for a number of younger composers, the person to whom they turned for advice and private tuition. But not until 1867 did he receive official confirmation of his leading position, when, at the age of 70, he became the first to hold the teacher's post in the newly-established "theoretical" class at the Conservatory of the Royal Swedish Academy of Music.

Berwald set about the work with great energy, and saw to it that he secured the same number of lesson hours, two a week, for his composition pupils that was allotted to singers and instrumentalists. There were four students in his class—during the spring term, 1867, one woman, Marie Louise Öberg, and three men, J. A. Ahlström, Joseph Dente and Conrad Nordqvist. With the autumn term, Oscar Hylén replaced Miss Öberg, who left the Conservatory to become a piano teacher.

The work of the pupils can be followed in the minutes of the Academy. Berwald's own composition textbook (in MS in the Library of the Academy) shows us a liberal, warmhearted and wise teacher, who does not shun the occasional drastic turn of phrase, as in the following passage, quoted by Herbert Blomstedt in his new edition of the *Sinfonie singulière* (Complete works, vol. 3):

"In order to give the pupil some practical assistance in judging his compositions, I would like him to ask himself the following questions concerning their content, namely:

|                                                                      |     |
|----------------------------------------------------------------------|-----|
| Does the work contain an individual touch?                           | No! |
| Is it melodically independent?                                       | No! |
| Does the rhythm have a characteristic turn, perhaps?                 | No! |
| Or the harmonic dress contain something new?                         | No! |
| Perhaps there are some portions remarkable for polyphonic treatment? | No! |

In that case take the whole product and throw it into the allengulfing ocean of oblivion."

For Berwald, the strict style was the natural and necessary foundation. "No one must imagine that he can become a complete composer without a thorough study of counterpoint." He mentions J. S. Bach as the unequalled master of polyphony, but he also admits to his sympathy with Mozart's words about Bach: "Er ist zu gross um gemütlich zu sein." The composers he recommends his pupils to study carefully are Bach, Handel, Gluck, Haydn,

<sup>15</sup> Protokoll 19/1 1872.

<sup>16</sup> Enligt notis i DN 11/1 1876.

<sup>17</sup> För värdefulla personuppgifter rörande Hylén från Stockholms stadsarkiv och Landsarkivet i Göteborg har jag att tacka i.e. kontorsskrivare Einar Johnsson, Sthlm.

Mozart, Cherubini and Beethoven. But he does not fail to warn against slavish imitation: "Seeing that Bach, the master, will sometimes take liberties, the imitation of which by the pupil would lead to a miserable and ridiculous confusion, I have considered myself bound to hint at them, lest the student mistakenly come to believe that in these liberties lies Bach's true genius."

In view of the "suspect" Berwald influence that has sometimes been thought to exist in the works of another Swedish composer, a recently discovered practical example of Berwald's composition teaching is significant: the annotations he has made in the score of Conrad Nordqvist's concert overture (see illustration). They bring to mind an episode from his textbook: "In Salzburg in 1848 I had as a student a very gifted and imaginative young man, I. D., who sketched some sixteen to twenty bars of a composition with grace and feeling, but that was the end of it. To link these first measures with a corresponding, succeeding period proved impossible for him, until I helped him out of his embarrassment with a few strokes of the pen, and everything was well again . . ."

The composition treatise ends on a slightly bitter note, coloured by Berwald's own experience as a composer: "If, however, the student feels an irresistible desire to compose, let him not despair if none of his first 10, 15, 20 works deserve of recognition. But if before his 40th year he has not succeeded in creating something that to a measurable degree possesses a touch of originality, then, for the sake of his inner repose, his appetite and sleep, he would do best to give up his struggle against the capricious muse, who will least of all be conquered by the work that man produces by the sweat of his brow."

Of Berwald's students at the Conservatory, Conrad Nordqvist (1840–1920) became the best known, although not for his compositions. He was conductor of the Royal orchestra, one of Sweden's most famous conductors ever, and director of the Stockholm Opera. Joseph Dente (1838–1905) taught composition at the Conservatory 1882–1903, was conductor of the Royal orchestra 1872–1885 and composed *inter alia* a symphony in D minor, which was awarded a prize in Berlin in 1888. J. A. Ahlström (1833–1910) was primarily a church musician. Marie Louise Öberg was a much appreciated piano teacher in Stockholm, who numbered among her pupils Johan Olof Ramstedt (1852–1935), a lawyer and prime minister 1905, Ernst Josephson (1851–1906), the famous painter, and the composers Jacob Adolf Hägg and Wilhelm Stenhammar. Oscar Hylén, finally, was probably the most gifted composer among the five Berwald pupils. Unfortunately his life was an unhappy one, and brought him to a premature end: the place and date of his death are unknown.